

Financieringsmonitor 2012-2

Onderzoek naar de financiering van het
Nederlandse bedrijfsleven

Ro Braaksma
Wim Verhoeven
Lia Smit

Zoetermeer, 31 oktober 2012

Dit onderzoek is gefinancierd door het ministerie van EZ.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept resp

1	Inleiding	5
2	Financiering gezocht	6
2.1	Benutten beschikbare kredietruimte	6
2.2	Zoeken van externe financiering	7
2.3	Waarom géén financiering gezocht?	9
2.4	Bron van vreemd vermogen	10
2.5	Verkrijgen vreemd vermogen en reden afwijzing	10
2.6	Gebruik garantieregelingen	12
2.7	De belangrijkste punten op een rijtje	14
3	Eigen vermogen	15
3.1	Waarom gekozen voor financiering met eigen vermogen?	15
3.2	Bron van eigen vermogen	16
3.3	Financiering kunnen krijgen, en reden indien niet geslaagd	17
3.4	Ontwikkeling eigen vermogen	19
3.5	De belangrijkste punten op een rijtje	20
4	Afhandeling en voorwaarden	21
4.1	Afhandeling	21
4.2	Rente	22
4.3	Onderpand	22
4.4	Financieringsvoorwaarden banken	24
4.5	Aanpassing van eigen kredietvoorwaarden	25
4.6	De belangrijkste punten op een rijtje	26
5	Verwachte financieringsbehoefte	27
5.1	Financieringsbehoefte	27
5.2	Doel van te zoeken financiering	27
5.3	Bron van te zoeken financiering	28
5.4	Slaagkans bij verkrijgen van financiering	29
5.5	Relatie slaagkans met gezochte bedrag	30
5.6	Alternatieve bronnen van financiering?	31
5.7	De belangrijkste punten op een rijtje	32
6	Solvabiliteit	33
6.1	Klein en groot	33
6.2	Invloed op financiering	34
6.3	De belangrijkste punten op een rijtje	34
7	Financieringsbehoefte bedrijfsleven Nederland	36
7.1	Totaalbedragen	36
7.2	Verkregen financieringsbedrag naar omvang bedrijf	38
7.3	De belangrijkste punten op een rijtje	39
8	Snelle groeiers versus overige bedrijven	41
9	Belangrijkste uitkomsten en verschillen met de eerste meting van 2012	43
9.1	Uitkomsten	43
9.2	Verschillen met 2011	44
	BIJLAGE I Vragenlijst	45
	BIJLAGE II Onderzoekverantwoording en kenmerken respondenten	50

1 Inleiding

De financierbaarheid van het Nederlandse bedrijfsleven is voor het ministerie van Economische Zaken (EZ) een belangrijk punt van aandacht. Voldoende bedrijfsfinanciering is immers een noodzakelijke voorwaarde voor het continueren en groeien van bedrijven in Nederland. Zeker in het huidige economische klimaat is groei gewenst. Hier komt bij dat de komende jaren nieuwe eisen aan de kredietwaardigheid van banken worden gesteld die grote gevolgen kunnen hebben voor de beschikbaarheid van bedrijfsfinanciering. Mede met het oog daarop heeft een 'Expertgroep Bedrijfsfinanciering' in 2011 advies uitgebracht, met een aantal aanbevelingen voor een gezonde bedrijfsfinanciering¹.

Om de ontwikkeling van de financiering van bedrijven te volgen heeft het ministerie van EZ aan Panteia opdracht verleend voor een halfjaarlijkse financieringsmonitor. Met de gegevens die dat oplevert, kan inzicht worden verkregen in de behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop in die behoefte wordt voorzien. Dit stelt EZ in staat goed in te spelen op behoeften en trends.

Deze rapportage behandelt de uitkomsten van de tweede meting van 2012, uitgevoerd in september 2012. De eerste meting is uitgevoerd in februari van dit jaar².

Leeswijzer

Er wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan:

- het zoeken naar financiering en in het bijzonder vreemd vermogen, bron en doel, bekendheid met en eventueel gebruik van overheidsregelingen (hoofdstuk 2),
- dezelfde punten voor eigen vermogen, inclusief de ontwikkeling van het eigen vermogen (hoofdstuk 3),
- afhandeling van aanvragen en voorwaarden voor leningen (hoofdstuk 4),
- de voor het komende jaar verwachte financieringsbehoefte en slaagkans (hoofdstuk 5),
- de solvabiliteit, in samenhang met kenmerken van bedrijven zoals de slaagkans van hun financieringsaanvraag (hoofdstuk 6),
- kwantificering van de financieringsbehoefte van het bedrijfsleven in Nederland (hoofdstuk 7),
- snelle groeiers: een aparte analyse van bedrijven die de afgelopen drie jaar met tenminste 60% zijn gegroeid (hoofdstuk 8),
- samenvatting van de voornaamste uitkomsten, en de verschillen met de eerste meting (hoofdstuk 9)

¹ Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, *Naar een gezonde basis: bedrijfsfinanciering na de crisis*, Den Haag, 2011.

² Braaksma, Ro, Wim Verhoeven, Tommy Span en Lia Smit, *Financieringsmonitor 2012-1. Onderzoek naar de financiering van het Nederlandse bedrijfsleven*, Panteia, mei 2012.

2 Financiering gezocht

Dit hoofdstuk behandelt de zoektocht naar financiering van bedrijven, met het accent op vreemd vermogen: waarvoor zocht men financiering en bij wie, heeft men het gezochte bedrag gekregen, en zo nee, waarom niet, en heeft men gebruik gemaakt van garantieregelingen? Zie Bijlage II voor de onderzoekverantwoording en enkele kenmerken van de deelnemers aan het onderzoek.

In deze en volgende hoofdstukken zijn de cijfers in de tabellen, tenzij anders vermeld, herwogen naar het aandeel dat elke deelsector en grootteklasse heeft in de werkgelegenheid bij het totale particuliere bedrijfsleven¹.

2.1 Benutten beschikbare kredietruimte

Grootbedrijf gebruikt bestaande kredietruimte meer

Kleine bedrijven hebben vaker dan grotere bedrijven geen rekening courant bij hun bank. Als ze die wél hebben, hebben ze daar in het afgelopen half jaar even vaak als grotere bedrijven méér gebruik van gemaakt, namelijk in ruim een kwart van de gevallen². Een opvallend verschil met de meting van februari 2012 is het afgenomen aandeel van bedrijven die geen (rekening courant) krediet hebben³. De beschikbare kredietruimte wordt niet méér benut dan in februari 2012. Ook is er geen verschil tussen starters⁴ en langer gevestigde bedrijven.

¹ De werkgelegenheid is voor 13 deelsectoren en drie grootteklassen per deelsector berekend uit CBS-data betreffende het aantal bedrijven naar grootteklasse op 1 januari 2012.

² Worden alleen bedrijven mét een rekening courant bij de bank meegeteld, dan gaat het om 28%, in plaats van de 24% uit tabel 1.

³ In 2011 was het 13%. Voor 2009 en 2010 zijn alleen aparte cijfers voor MKB en grootbedrijf beschikbaar.

⁴ Ondernemingen in het kleinbedrijf die minder dan 5 jaar zijn gevestigd.

Tabel 1 Méér benutten van bestaande kredietruimte in het afgelopen half jaar

Antwoord	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.403	
	KB	MB	GB	totaal 2012-2	totaal 2012-1
Méér benut	23%	27%	23%	24%	24%
Niet méér benut	62%	67%	68%	65%	62%
Heeft geen krediet	15%	6%	9%	11%	14%

Bron: Panteia, 2012

2.2 Zoeken van externe financiering

Minder bedrijven zoeken aanvullende financiering

Tabel 2 laat zien dat 16% van de Nederlandse bedrijven in het afgelopen halfjaar aanvullende financiering heeft proberen te krijgen. Ten opzichte van eerdere metingen is een dalende lijn zichtbaar: in februari 2012 was dit 19%, en begin 2011 nog 22%.

Het MKB heeft vaker aanvullende financiering gezocht dan het grootbedrijf: hier is de score slechts 12%. Financiering binnen concernverband speelt hier mee. Tussen starters en langer gevestigde bedrijven is er geen verschil.

Minder vaak eigen vermogen gezocht

Bij de eerste meting begin 2012 viel een stijging op van het aandeel dat eigen vermogen zocht. Die zet bij de jongste meting niet door, integendeel: er is juist weer een verschuiving in de richting van vreemd vermogen. Wél zoeken starters vaker dan langer gevestigde bedrijven *uitsluitend* eigen vermogen, waarschijnlijk omdat ze voor een lening vaker geweigerd worden wegens te groot risico.

Agrarische sector zoekt nauwelijks eigen vermogen

Eigen vermogen wordt vooral gezocht in de dienstverlening. In de agrarische sector komt dat nauwelijks voor. In deze sector is wél veel eigen vermogen aanwezig in de vorm van grond en opstallen. De overige sectoren ontlopen elkaar niet veel.

Tabel 2 Financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte, en aard daarvan

Antwoord	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.413 / 274	
	KB	MB	GB	totaal 2012-2	totaal 2012-1
Ja, financiering gezocht	18%	21%	12%	16%	19%
w.v. EV ¹	15%	13%	6%	12%	17%
w.v. VV (leningen)	55%	57%	73%	62%	57%
w.v. beide	29%	30%	21%	27%	26%

Bron: Panteia, 2012

Werkkapitaal voornaamste bestemming, investeren nu minder

Werkkapitaal is het voornaamste doel van de gezochte financiering, gevolgd door huisvesting, investeringen en bedrijfsmiddelen. Ten opzichte van de monitor van begin 2012 noemt men werkkapitaal vaker als doel van de gezochte financiering, en investeringen (anders dan in huisvesting en bedrijfsmiddelen) minder vaak. Starters noemen veel vaker dan langer gevestigde bedrijven huisvesting als bestemming van de gezochte financiering, en werkkapitaal juist veel minder vaak. Bij de vorige meting zochten zij juist wél (extra) werkkapitaal.

De belangrijkste 'andere bestemmingen' (laatste regel van tabel 3) zijn enerzijds groei en uitbreiding, anderzijds grondaankopen en dergelijke. Daarnaast worden genoemd: vermindering van rente- en andere kosten, fusie, doorstart na faillissement, verbetering van de liquiditeit, overbruggingskrediet, en verwerven van een bankgarantie voor een opdrachtgever.

¹ Eigen vermogen, inclusief achtergestelde leningen. De drie laatste percentages tellen op tot 100%, dat wil zeggen, van degenen die het afgelopen jaar geprobeerd hebben financiering te krijgen: het percentage van de eerste rij.

Tabel 3 Voor welk doel financiering gezocht? (Meer antwoorden mogelijk)

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 276	
	KB	MB	GB	totaal 2012-2	totaal 2012-1
Start bedrijf	0%	0%	0%	0%	0%
Overname	4%	2%	18%	8%	9%
Herfinanciering	5%	7%	3%	6%	11%
Herstructurering balans	6%	4%	8%	5%	4%
Werkkapitaal	58%	46%	39%	49%	40%
Innovatie	0%	0%	0%	0%	1%
Internationalisering	3%	0%	0%	1%	0%
Huisvesting	16%	13%	13%	14%	13%
Bedrijfsmiddelen	13%	15%	6%	11%	13%
Overige investeringen	10%	13%	19%	13%	20%
Anders	3%	13%	7%	6%	8%

Bron: Panteia, 2012

2.3 Waarom géén financiering gezocht?

Geen financiering: niet nodig en beschikbaar krediet voldoende

De meeste bedrijven geven aan geen financiering te zoeken omdat zij dat niet nodig hebben. Andere redenen zijn dat hun kredietruimte voldoende is, of dat het moederbedrijf beslist over financiering. Geen beslissingsbevoegdheid over financiering en voldoende hebben aan de bestaande kredietruimte worden vooral genoemd bij grotere bedrijven. Kleine bedrijven verwachten wat vaker geen financiering aan te kunnen trekken, en zien er daarom van af. Zie verder tabel 4.

Tabel 4 Waarom geen financiering gezocht? (Meer antwoorden mogelijk)

Reden	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.137	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Niet nodig	85%	78%	60%	73%	79%
Te duur	1%	1%	0%	0%	1%
Verwacht het niet aan te kunnen trekken	7%	1%	0%	3%	3%
Bestaande kredietruimte is voldoende	7%	13%	19%	13%	13%
Moederbedrijf beslist	2%	10%	24%	13%	10%
Andere reden	2%	3%	4%	3%	6%

Bron: Panteia, 2012

De redenen waarom starters geen financiering hebben gezocht verschillen weinig van die van langer gevestigde kleine bedrijven.

2.4 Bron van vreemd vermogen

Huisbank favoriet, maar andere financieringsbronnen vaker genoemd

Uit tabel 5 is af te lezen dat bedrijven hun leningen voor het grootste deel afsluiten bij hun eigen huisbank, maar dat grotere bedrijven vaker ook zaken doen met andere banken. Vergeleken met de monitor van begin 2012 trekken minder bedrijven vreemd vermogen aan bij hun huisbank: dit aandeel neemt af van 75% naar 64%. 'Andere bronnen' (niet nader gespecificeerd) worden veel vaker genoemd.

Tabel 5 Bron van vreemd vermogen

<i>(meer antwoorden mogelijk)</i> Bron	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 151	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Huisbank	65%	54%	53%	64%	75%
Andere dan huisbank	14%	19%	33%	19%	21%
Familie en vrienden	5%	4%	7%	5%	3%
Leveranciers	3%	4%	2%	3%	3%
Anders	19%	15%	14%	18%	9%

Bron: Panteia, 2012.

2.5 Verkrijgen vreemd vermogen en reden afwijzing

Aantal afgewezen aanvragen is sterk toegenomen

Slechts iets meer dan de helft van de aanvragers van een lening voor bedrijfsfinanciering heeft het gevraagde bedrag volledig gekregen. Eén op de drie aanvragers heeft een weigering gekregen, de overigen hebben het gevraagde bedrag gedeeltelijk gekregen. Zie Tabel 6.

Kleine bedrijven krijgen de gevraagde lening veel minder vaak

In het kleinbedrijf heeft slechts twee op de vijf bedrijven het gevraagde bedrag volledig gekregen. De helft kreeg met een afwijzing te maken. Het grootbedrijf krijgt nauwelijks te maken met afwijzingen, maar bij één op de vijf wél met een gedeeltelijke toewijzing. Middenbedrijven nemen een tussenpositie in, met de helft volledig gehonoreerd, maar ook bijna 30% geweigerd.

Een verschil tussen starters en langer gevestigde bedrijven is, dat starters de gezochte financiering vaak *ten dele* hebben gekregen. Of de reden daarvan aan de vraagkant ligt (bijvoorbeeld te veel gevraagd) dan wel aan de aanbodkant (risico-inschatting) blijkt niet uit dit onderzoek.

Tabel 6 Heeft men de gezochte financiering aan kunnen trekken?

Gekregen of niet	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 211	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Volledig gekregen	39%	50%	76%	52%	72%
Gedeeltelijk gekregen	9%	22%	20%	16%	9%
Niet gekregen	52%	28%	4%	32%	19%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2012.

Lening geweigerd: vooral vanwege 'risico'

Bijna tweederde van de bedrijven die de gezochte lening niet of niet volledig hebben gekregen noemt de risico-inschatting van de bank als reden. Onvoldoende interesse bij financiers is een tweede reden. Die valt ongetwijfeld niet los te zien van risico-inschatting. Andere redenen worden veel minder vaak genoemd. Zie verder tabel 7.

Tabel 7 Reden waarom gezocht vreemd vermogen niet of niet volledig is verkregen

Reden (meer antwoorden mogelijk)	Aantal bedrijven: 76
Rentekosten	7%
Te lage solvabiliteit	4%
Kredietaanvraag onvoldoende onderbouwd	4%
Te hoge schuld t.o.v. winstgevendheid	1%
Risico kredietverstrekker	64%
Onvoldoende onderpand	3%
Onvoldoende interesse bij financier(s)	12%
Verslechtering bedrijfsresultaat	1%
Andere reden	25%

Bron: Panteia, 2012

Bij de 'andere redenen' in tabel 7 verwijst men een aantal malen naar de opstelling van banken waar men krediet heeft gevraagd, zoals eisen waaraan men niet wil voldoen, of in de 'verkeerde' bedrijfstak zitten. Die laatste opmerking komt met name van horeca-ondernemers, zoals ook bij eerdere financieringsmonitoren.

Enkele citaten:

“Wij wilden zelf de voorwaarden niet accepteren”
“Risikoaverse opstelling van de bank”
“Er wordt voor de horeca bijna geen financiering meer verstrekt”
“Er waren teveel garanties nodig, onder andere een hertaxatie van het pand: de WOZ-waarde voldeed niet. Dit bracht voor ons te veel kosten met zich mee”
“De banken hebben vanuit Basel III zwaardere verplichtingen opgelegd gekregen waardoor zij terughoudender zijn bij het verstrekken van kredieten. Dat zien wij over de hele linie”
“De bank vond het gevraagde bedrag te laag en verwees naar microkrediet”
“Het was te omslachtig en te duur. We hebben het opgelost via versnelde betaling door een klant”

2.6 Gebruik garantieregelingen

Garantieregelingen slechts bij een minderheid bekend

Tabel 8 laat zien dat WBSO en Innovatiekrediet bij ondernemingen de bekendste overheidsgarantieregelingen zijn, gevolgd door de BMKB en Garantie Ondernemingsfinanciering. Opmerkelijk is de betrekkelijk grote bekendheid met de RDA-regeling: deze is nieuw, en bedrijven hebben er nog geen gebruik van kunnen maken, al zullen zij er bij hun R&D-uitgaven al wel rekening mee houden.

Bekendheid van garantieregelingen is toegenomen

De bekendheid met de garantieregelingen die ook bij de vorige meting van de financieringsmonitor zijn voorgelegd is nu aanzienlijk groter, zo blijkt uit Tabel 8¹.

Gebruik van regelingen is gering, met uitzondering van de WBSO

Eén op de drie bedrijven maakt gebruik van de WBSO. Van de bedrijven waar men een andere regeling kent, maakt een veel minder groot deel er gebruik van. De meest gebruikte daarvan zijn de BMKB en de Garantie Ondernemingsfinanciering. Zie verder Tabel 8.

Bank biedt sporadisch overheidsgarantie aan

Bij bedrijven die geen gebruik hebben gemaakt van de eerste vijf regelingen van Tabel 8 maar wél financiering hebben gezocht bij een bank, is gevraagd of die bank ze een overheidsgarantieregeling heeft aangeboden. Dit blijkt nauwelijks voor te komen: het gaat om 4% van circa 100 bedrijven.

¹ De bekendheid zou beïnvloed kunnen zijn door het feit dat een flink deel van de respondenten bij de voorgaande meting ook al met dezelfde vraag is benaderd. De bekendheid met overheidsregelingen binnen deze groep wijkt echter nauwelijks af van de scores bij ‘nieuwe’ deelnemers aan het onderzoek. Conclusie: deel uitmaken van het ‘panel’ heeft geen invloed.

Tabel 8 Garantieregelingen, bekendheid en gebruik

Regeling	bekendheid ¹ 2012-2	Gebruik ² (aantal)	bekendheid 2012-1
BMKB	26%	9% (4)	15%
Groeifaciliteit	9%	11% (2)	4%
Garantie Ondernemingsfinanciering	24%	14% (4)	11%
Seedfaciliteit technostarters	6%		2%
Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB	34%		
WBSO	44%	34%	
RDA	22%		
Overige	37%	4% (7)	18%

Bron: Panteia, 2012.

Minder kennis bij kleine bedrijven, zelfs van MKB-regelingen

In Tabel 9 valt om te beginnen op dat WBSO en RDA veel beter bekend zijn bij grotere bedrijven dan in het kleinbedrijf. Grote bedrijven maken ook in aanzienlijk grotere getale gebruik van deze fiscale aftrekregeling. Maar ook de regelingen Garantie Ondernemingsfinanciering en Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB blijken beter bekend bij grotere bedrijven dan bij het kleinbedrijf, en de BMKB minstens even goed.

Tabel 9 Bekendheid garantieregelingen per grootteklasse

Regeling	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.416
	KB	MB	GB	Alle bedrijven
BMKB	25%	34%	24%	26%
Groeifaciliteit	7%	14%	10%	9%
Garantie Ondernemingsfinanciering	17%	33%	26%	24%
Seedfaciliteit technostarters	6%	6%	6%	6%
Innovatiekrediet / Innovatiefonds MKB	28%	42%	36%	34%
WBSO	17%	58%	65%	44%
RDA	10%	30%	30%	22%

Bron: Panteia, 2012

Dit vestigt de aandacht nog eens op een specifiek vraagstuk van het kleinbedrijf, namelijk dat daar vaak onvoldoende kennis aanwezig is van financiële zaken³.

¹ Bekendheid: gewogen percentages. Gevraagd bij 1.416 bedrijven.

² Percentage van degenen die hebben geprobeerd vreemd vermogen aan te trekken en daar geheel of gedeeltelijk in geslaagd zijn, én bekend zijn met de desbetreffende regeling. Gevraagd bij bedrijven die bekend zijn met de regeling.

³ Zie de eerste financieringsmonitor van 2012: respondenten in het kleinbedrijf is toen gevraagd hun eigen kennis van financiële en financieringszaken te waarderen met een rapportcijfer van één tot tien. Er komt voor ondernemingen een magere 6,3 uit de bus.

Het is voor veel ondernemers een onderdeel van hun takenpakket waarvoor zij minder interesse hebben, waarmee zij minder vertrouwd zijn, en dat ook zeker niet elke dag hun aandacht vraagt.

Andere (garantie)regelingen waarvan gebruik is gemaakt, zijn niet nader gespecificeerde borgstellingsregelingen, regelingen van de Europese Investeringsbank en de EBRD, en een garantiefonds voor de landbouw.

Het oordeel van (de weinige) *gebruikers* over de regelingen loopt niet erg uiteen: zie Tabel 10. Wél valt op dat het oordeel licht is verbeterd ten opzichte van de vorige meting. Het aantal toegekende onvoldoendes is teruggelopen.

Tabel 10 Garantieregelingen, beoordeling door gebruikers

<i>Rapportcijfer</i>	<i>Gemiddeld cijfer</i>	<i>Rapportcijfer 5 of minder</i>
<i>Bekend met overheidsgarantieregelingen</i>		
BMKB	6,8	12%
Groeifaciliteit	6,6	11%
Garantie Ondernemingsfinanciering	6,8	9%
Seedfaciliteit technostarters	6,8	12%
Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+	7,0	10%

Bron: Panteia, 2012.

2.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- Vergelijken met de eerste meting van 2012 hebben minder bedrijven gezocht naar aanvullende financiering, maar er is wél gevraagd een half in plaats van een heel jaar terug te kijken.
- Er wordt nu vaker vreemd vermogen gezocht, en minder vaak eigen vermogen
- De bestaande kredietruimte wordt even vaak méér benut: door een kwart van de bedrijven.
- Werkkapitaal is verreweg de voornaamste bestemming voor de gezochte financiering.
- Ten opzichte van de vorige meting zoekt men minder vaak financiering voor investeringen, en vaker voor werkkapitaal.
- Ten opzichte van de eerste meting van 2012 krijgen aanzienlijk meer aanvragers te maken met een afwijzing.
- Bij afgewezen aanvragen is er een duidelijk verband met bedrijfsgrootte: bij het kleinbedrijf wordt 52% afgewezen, tegen 4% bij het grootbedrijf.
- De risico-inschatting van de kredietgever speelt een hoofdrol bij afwijzing.
- Overheidsgarantieregelingen blijken nu beter bekend, met name WBSO, BMKB en Garantie Ondernemingsfinanciering.
- De eigen huisbank blijft de voornaamste bron van vreemd vermogen, maar andere bronnen worden nu vaker genoemd

3 Eigen vermogen

Dit hoofdstuk behandelt het zoeken van eigen vermogen en redenen om daar juist van af te zien, en verder, of men het heeft gekregen en bij wie, en eventuele reden waarom men het gewenste bedrag niet heeft kunnen aantrekken.

3.1 Waarom gekozen voor financiering met eigen vermogen?

Keus voor eigen vermogen: makkelijker dan vreemd vermogen

De meest genoemde reden om te kiezen voor eigen vermogen is dat het (in de huidige situatie) makkelijker te krijgen is dan een lening. Op de tweede plaats komt het prijskaartje: vreemd vermogen is te duur. Ten opzichte van de vorige financieringsmonitor wordt verbetering van de solvabiliteit veel minder genoemd. Zie verder Tabel 11. De meest genoemde 'andere reden' is, dat het bij de bank niet lukt om financiering te krijgen. Daarnaast wordt het ook simpelweg als 'de enige optie' aangeduid. Dit alles met de kanttekening dat de aantallen bij dit onderwerp gering zijn.

Tabel 11 Waarom gekozen voor financiering met eigen vermogen?¹

Motief (meer antwoorden mogelijk)	Aantal bedrijven: 25
Solvabiliteit verbeteren	9%
Vreemd vermogen te duur	32%
Aantrekken eigen vermogen makkelijker	52%
Andere reden	23%

Bron: Panteia, 2012

'Niet te krijgen' de voornaamste reden om geen EV te zoeken

Aan diegenen die uitsluitend *vreemd* vermogen hebben proberen aan te trekken is de vraag voorgelegd waarom zij geen *eigen* vermogen hebben gezocht. Niet nodig en de verwachting het niet aan te kunnen trekken zijn de voornaamste redenen om geen eigen vermogen te zoeken, dat laatste vooral bij kleine bedrijven. Geen zeggenschap willen inleveren is ook nog een belangrijke reden, vooral bij middelgrote bedrijven. Hier zijn veel familiebedrijven onder. Het argument 'zeggenschap' heeft ten opzichte van de vorige financieringsmonitor (begin 2012) aan kracht gewonnen. Ook is het aandeel gestegen van degenen die geen eigen vermogen hebben gezocht omdat zij verwachten het niet aan te kunnen trekken. Zie Tabel 12.

¹ Het betreft bedrijven die alleen eigen vermogen gezocht hebben.

Tabel 12 Waarom geen eigen vermogen gezocht? (meer antwoorden mogelijk)

Reden	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 166	
	KB	MB	GB	totaal 2012-2	totaal 2012-1
Niet nodig	22%	14%	41%	28%	36%
Vreemd vermogen is goedkoper	5%	4%	0%	2%	6%
Moederbedrijf beslist	2%	4%	12%	7%	5%
Verwacht het niet aan te kunnen trekken	27%	24%	12%	22%	20%
Te duur	3%	4%	0%	2%	3%
Te veel werk	3%	3%	0%	1%	1%
Wil geen zeggenschap inleveren	5%	24%	6%	12%	4%
Andere reden	13%	18%	29%	17%	23%

Bron: Panteia, 2012

Zij die een 'andere reden' noemen verwijzen in een aantal gevallen naar de makkelijker verkrijgbaarheid van vreemd vermogen. Voor de rest zijn er zeer uiteenlopende redenen, waarbij ook het doel van de financiering meespeelt:

"Het ging om een bankgarantie voor exportfinanciering"
"Eigen vermogen is voor ons niet praktisch: het is niet voor de lange termijn"
"Het ging om herfinanciering"
"Zou niet weten hoe dat moet. Volgens mij kan het niet"
"Verschaffers van eigen vermogen stellen hogere rendementseisen dan de bank"
"Eigen vermogen verwerven is heel moeilijk. We zijn er wél mee bezig"

3.2 Bron van eigen vermogen

Kleinbedrijf vooral privévermogen, grotere bedrijven aandeelhouders

Privévermogen van de ondernemer(s) is de belangrijkste bron van eigen vermogen voor kleine bedrijven. Bij middelgrote en grote bedrijven komt het merendeels van aandeelhouders, meestal bestaande aandeelhouders. Familie en vrienden dragen vooral bij aan de financiering van kleine bedrijven. Dit geldt ook voor andere bedrijven. Zie Tabel 13.

Starters vaker naar familie en vrienden

Starters doen voor financiering minder een beroep op eigen privévermogen, en vaker een beroep op familie en vrienden: 33% (tegen 20% bij langer gevestigde bedrijven), met de kanttekening dat deze uitkomst is gebaseerd op een vrij klein aantal observaties¹.

¹ Starters zijn ondernemingen in het kleinbedrijf van minder dan 5 jaar oud.

Middenbedrijf: converteerbare obligaties of achtergestelde leningen

Voor zover aandeelhouders worden genoemd gaat het in de ene helft van de gevallen om aandelen of opties op aandelen, en in de andere helft om converteerbare obligaties of achtergestelde leningen. Middelgrote bedrijven noemen converteerbare obligaties of achtergestelde leningen duidelijk vaker dan grote (hoewel de aantallen gering zijn).

Tabel 13 Bron van eigen vermogen (Meer antwoorden mogelijk)

Bron	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 82	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Privévermogen	43%	17%	0%	27%	25%
Bestaande aandeelhouders	17%	44%	42%	30%	33%
Nieuwe aandeelhouders	7%	0%	17%	7%	6%
Andere bedrijven	13%	6%	25%	13%	10%
Familie / vrienden	23%	6%	8%	15%	11%
Participatiemaatschappij, ROM ¹	0%	6%	8%	3%	6%
Informal investors	3%	0%	0%	2%	4%
Banken	7%	22%	8%	12%	10%

Bron: Panteia, 2012

3.3 Financiering krijgen, en reden indien *niet* geslaagd

Middenbedrijven slagen het vaakst

Minder dan de helft van de bedrijven die eigen vermogen probeerden aan te trekken is daar in geslaagd. Opvallend veel hebben het gezochte bedrag slechts voor een deel kunnen aantrekken. Middenbedrijven slagen er het best in het gewenste bedrag binnen te halen, kleine bedrijven het minst. Vooral bij starters is er een groot deel dat het gezochte financieringsbedrag slechts gedeeltelijk binnenhaalt².

Veel meer slechts gedeeltelijk geslaagde pogingen

Ten opzichte van de financieringsmonitor van begin 2012 is het aandeel van bedrijven die volledig zijn geslaagd in hun poging om extra eigen vermogen te verwerven flink afgenomen: van tweederde naar minder dan de helft. Het verschil gaat volledig naar de groep die minder dan het gewenste bedrag heeft binnengehaald: het aantal geheel mislukte pogingen is vrijwel gelijk gebleven.

Oordeel over verkrijgbaarheid van eigen vermogen verschilt weinig

Er is weinig verschil naar bedrijfsgrootte wat betreft het oordeel over de verkrijgbaarheid van extern eigen vermogen: bij vier op de tien bedrijven die het heeft geprobeerd is dit oordeel: 'makkelijk'. Opmerkelijk is de score van het kleinbedrijf: het percentage dat eigen vermogen makkelijk denkt te vinden, is

¹ ROM: Regionale OntwikkelingsMaatschappij.

² Deze conclusie is wél gebaseerd op kleine aantallen.

hoger dan het percentage dat het volledige bedrag feitelijk heeft binnengehaald. Zie Tabel 14.

Tabel 14 Geslaagd of niet bij aantrekken van het gezochte eigen vermogen

<i>Gekregen of niet</i>	<i>Grootteklasse</i>			<i>Aantal bedrijven: 105</i>	
	<i>KB</i>	<i>MB</i>	<i>GB</i>	<i>Totaal 2012-2</i>	<i>Totaal 2012-1</i>
Gekregen voor het gewenste bedrag	37%	60%	44%	44%	66%
Gekregen, maar minder dan het gewenste bedrag	33%	30%	22%	30%	7%
Niet gekregen	30%	5%	17%	21%	20%
Aanvraag loopt nog	0%	5%	17%	5%	6%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
Extern EV makkelijk te vinden	42%	40%	35%	41%	57%

Bron: Panteia, 2012

Risico weer de belangrijkste reden van afwijzing

Het risico voor de financier is nog steeds de meest genoemde reden dat men het gezochte eigen vermogen niet of slechts deels heeft kunnen krijgen, maar onvoldoende *interesse* van financierskant wordt nu veel vaker genoemd: zie tabel 15.

Tabel 15 Reden waarom gezocht eigen vermogen niet of niet volledig is verkregen

<i>Reden</i>	<i>Aantal bedrijven: 94</i>	
	<i>Totaal 2012-2</i>	<i>Totaal 2012-1</i>
Te duur	19%	10%
Te risicovol voor financier	34%	53%
Te tijdrovend	0%	0%
Onvoldoende interesse bij financiers	20%	7%
Geen toestemming commissarissen of aandeelhouders	5%	3%
Anders	32%	27%

Bron: Panteia, 2012

Bij de categorie 'anders' in Tabel 15 gaat het vooral om een verkapte verwijzing naar een combinatie van te hoog risico en geringe interesse: 'het *is* er gewoon niet!'.

3.4 Ontwikkeling eigen vermogen

Eigen vermogen afgenomen bij één op de drie bedrijven

Bij 31% van de bedrijven is het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal afgenomen in het afgelopen halfjaar. Bij het kleinbedrijf is het percentage met krimp het hoogst: zie Tabel 16. Ten opzichte van de financieringsmonitor van begin 2012 is het percentage toegenomen.

De belangrijkste oorzaak van een gedaald eigen vermogen is een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening. Dat geldt voor kleine, middelgrote én grote bedrijven. Kleine bedrijven noemen (daarnaast) vaker bijzondere lasten en afschrijving op materiële activa, terwijl (middel)grote bedrijven vaker dividenduitkeringen noemen. Bij aanzienlijk minder bedrijven dan bij de vorige meting noemt men groei, investeringen en overnames als achtergrond van een afgenomen eigen vermogen. Zie Tabel 16.

'Andere redenen' zijn zeer uiteenlopend: meer vreemd vermogen en benutten van de beschikbare kredietruimte, uitkopen van partners of vennoten of aandeelhouders, seizoensinvloeden, omzetten naar een andere rechtsvorm, voorzieningen voor reorganisatie en ontslag, afstoten van activiteiten, afwaardering van onroerend goed, afschrijvingen op immateriële activa, onverkochte voorraden en privé-onttrekking.

Tabel 16 Ontwikkeling eigen vermogen

<i>(meer antwoorden mogelijk)</i>	<i>Grootteklasse</i>			<i>Aantal bedrijven: 1.349 / 498*</i>	
	<i>KB</i>	<i>MB</i>	<i>GB</i>	<i>Totaal 2012-2</i>	<i>Totaal 2012-1</i>
Absoluut bedrag EV afgenomen	37%	28%	30%	33%	28%
EV als % balans afgenomen	36%	29%	27%	31%	28%
<i>Oorzaak afname:</i>					
Negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	67%	61%	59%	64%	66%
Dividenduitkering	3%	13%	13%	8%	6%
Afschrijvingen op materiële activa	11%	3%	6%	6%	9%
Bijzondere lasten, dalende omzet	10%	4%	4%	8%	29%
Balansverschuiving	2%	3%	2%	2%	16%
Groei / investeringen / overnames	9%	3%	5%	7%	29%
Andere reden	8%	14%	15%	11%	6%

* De vraag naar de oorzaak van afname van eigen vermogen is uitsluitend gesteld aan bedrijven die aangeven dat hun eigen vermogen is gedaald.

Bron: Panteia, 2012

Eigen vermogen afgenomen, dan minder kans op financiering

De constatering bij de meting van begin 2012 dat een gedaald eigen vermogen de kans op succes van een financieringsaanvraag in aanzienlijke mate beïnvloedt

wordt bevestigd bij deze meting: bedrijven die het afgelopen half jaar financiering hebben gezocht met een gedaald eigen vermogen hebben in 34% van de gevallen het volledige bedrag gekregen. Bij bedrijven waarvan het eigen vermogen *niet* is gedaald is dit 56%.

Zie paragraaf 6.2 voor een nadere analyse van de invloed die de *solvabiliteit* van bedrijven heeft op hun kansen om de gezochte financiering aan te trekken.

3.5 De belangrijkste punten op een rijtje

- Eigen vermogen wordt nu minder gezocht dan bij de eerste meting van 2012.
- Verbetering van de solvabiliteit wordt nu veel minder genoemd als reden om te kiezen voor eigen vermogen.
- De verwachting het niet aan te kunnen trekken is de voornaamste reden om géén eigen vermogen te zoeken.
- Daarnaast zegt men nu vaker geen zeggenschap te willen inleveren.
- Men heeft het gezochte eigen vermogen aanzienlijk vaker dan bij de eerste meting van 2012 slechts voor een *deel* aan kunnen trekken.
- Onvoldoende interesse van financiers is de belangrijkste reden van (gedeeltelijke) afwijzing.
- Privévermogen van ondernemers is de belangrijkste bron van eigen vermogen voor kleine bedrijven. Voor grote bedrijven zijn dit aandeelhouders.
- Extern eigen vermogen komt nu voor een groter deel uit 'informele bron' (vrienden, familie, andere bedrijven).
- Het eigen vermogen is bij één op de drie bedrijven afgenomen: evenveel als bij de eerdere meting van begin 2012.
- Een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening is de belangrijkste oorzaak. Groei en investeringen worden nu veel minder genoemd.
- Bedrijven waarvan het eigen vermogen is afgenomen zijn minder succesvol bij het aantrekken van financiering.

4 Afhandeling en voorwaarden

Dit hoofdstuk behandelt de voorwaarden van banken voor kredietverlening aan bedrijven, en wijzigingen daarvan, en daarnaast eventuele aanpassing van het eigen debiteurenbeleid.

4.1 Afhandeling

Bedrijven moeten langer wachten op een beslissing

Afhandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten kost in 37% van de gevallen minder dan een maand. Ten opzichte van de meting begin 2012 is een aanvraag nu minder vaak binnen twee weken afgehandeld. In bijna de helft van de gevallen kost afhandeling van financieringsaanvragen twee maanden of meer: zie Tabel 17. De verschillen naar bedrijfsgrootte zijn minder groot dan verwacht mag worden op grond van de gezochte bedragen: kleine bedrijven krijgen iets vaker binnen een maand uitsluitel, maar toch ook in ruim 40% van de gevallen pas na twee maanden of meer. Met name starters moeten lang wachten: meer dan de helft minsten twee maanden¹.

Tabel 17 Duur van afhandeling van de financieringsaanvraag

Doorlooptijd afhandeling	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 113 / 90 ²	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
minder dan 2 weken	14%	6%		7%	13%
2 weken - 1 maand	25%	31%	34%	30%	25%
1-2 maanden	18%	19%	13%	16%	23%
2-4 maanden	25%	31%	38%	31%	22%
langer dan 4 maanden	18%	13%	16%	16%	18%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Aanvaardbaar</i> geachte looptijd in weken	5,8	4,4	6,7	5,9	6,0

Bron: Panteia, 2012

Ten opzichte van de vorige monitor (begin 2012) is er een verschuiving naar langere doorlooptijden: van binnen twee weken naar twee weken tot een maand, en van één tot twee naar twee tot vier maanden.

¹ Het gaat hier wél om een gering aantal bedrijven.

² Het laatste aantal betreft de *acceptabel* geachte doorlooptijd.

Acceptabel is zes weken (gemiddeld)

De termijn die men als acceptabel beschouwt is gemiddeld zes weken. Grote bedrijven accepteren vaker een wat langere doorlooptijd. Middelgrote bedrijven hechten het meest aan een korte doorlooptijd.

4.2 Rente

Kleinere bedrijven betalen hogere rentes

Ondanks vraagtekens bij de precieze hoogte van de rente volgens eigen opgave van de deelnemers aan dit onderzoek kan worden geconstateerd dat aan kleine bedrijven hogere rentepercentages worden berekend dan aan middelgrote en grote. Dit houdt verband met risico-opslag en kosten voor handling. Uit CBS-cijfers (jaarrekeningen van bedrijven) zijn wat lagere rentepercentages af te leiden, die echter wel per sector verschillend uitvallen: 3 á 3,5%¹. Ten opzichte van de vorige meting is de variabele rente gelijk gebleven, maar de vaste rente (aanmerkelijk) gedaald.

Tabel 18 Betaalde rente

'Gewogen' percentages	Grootteklasse			Aantal bedrijven ² : 58	
	KB	MB	GB	2012-2	2012-1
Vaste rente	5,1%	4,8%	3,6%	4,4%	6,2%
Variabele rente	5,1%	4,9%	3,6%	4,6%	4,6%

Bron: Panteia, 2012

4.3 Onderpand

Onderpand: in het MKB vaak privébezittingen

Bij bedrijven die vreemd vermogen hebben aangetrokken, is gevraagd of zij daar onderpand voor hebben moeten bieden. Dat is bij één op de drie het geval: wat minder dan de bijna 40% van de financieringsmonitor begin 2012. Het bedrijfspand of de bedrijfspanden blijven belangrijk als onderpand, zeker bij kleinere bedrijven. In het kleinbedrijf komt de privéwoning van de ondernemer(s) daar nog bij. Het belang van debiteuren en voorraden als onderpand is afgenomen ten opzichte van de vorige meting, het belang van 'andere' vormen van onderpand toegenomen. Die andere vormen zijn persoonlijke borgstellingen en borgstellingen van aandeelhouders, de activa zelf waarvoor de financiering bestemd is, garantie van moederbedrijf, en verder ook *combinaties* van bedrijfspand en inventaris, voorraden en dergelijke. Zie verder Tabel 19.

¹ De totale rentelast gedeeld door de som van lange leningen en korte leningen levert in 2010 voor het totale bedrijfsleven een rente van 3,4% op. De rentepercentages per sector verschillen wél flink: voor de zakelijke diensten is het 2,8%, voor de detailhandel 3,9% en voor de industrie 4,7%. Ook dit heeft te maken met risico-opslagen.

² Aantal bij respectievelijk vaste en variabele rente.

Vergeleken met de vorige meting wordt nu wat minder om onderpand gevraagd: begin 2012 was het nog 39% (en in 2011 zelfs 43%).

Tabel 19 Gevraagd onderpand

Onderpand	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 149	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Onderpand gevraagd	39%	32%	28%	33%	39%
<i>Waarvan:</i>					
Bedrijfspand(en)	39%	38%	17%	30%	34%
Machines, inventaris, beleggingen	15%	25%	17%	18%	23%
Privéwoning	31%	12%		15%	15%
Debiteuren en voorraden			8%	3%	17%
Ander onderpand	15%	25%	58%	32%	11%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2012

4.4 Financieringsvoorwaarden banken

Wijziging kredietvoorwaarden: minder dan bij de vorige meting

Iets minder dan 40% van de bedrijven heeft het afgelopen jaar te maken gehad met één of meer wijzigingen van de kredietvoorwaarden van hun bank(en). Dat is minder dan bij de vorige meting¹. Aanpassingen van de rente worden het vaakst genoemd, en ook even vaak als bij de meting van begin 2012.

Aanpassing is nog steeds meestal een aanscherping

Van de gerapporteerde wijzigingen is 63% in het nadeel van de ontvanger van financiering: hogere rente en kosten, en strengere voorwaarden. Ten opzichte van de meting van begin 2012 (77% in het nadeel van de ontvanger) is dit wél een verbetering. Omvang en looptijd van kredieten zijn naar verhouding het vaakst in gunstige zin aangepast.

Kleinbedrijf: meer aanpassing van 'overige kosten'

In het kleinbedrijf meldt men vaker dan bij grotere bedrijven aanpassingen van 'overige kosten', afgezien van de rente. Zie verder Tabel 20.

Rente van starters vaker verhoogd

Hoewel er te weinig observaties zijn voor harde conclusies lijkt de rente van starters vaker verhoogd dan die van langer gevestigde bedrijven.

¹ Wél met de kanttekening dat voor de huidige monitor naar aanpassingen in het afgelopen *half* jaar is gevraagd.

Tabel 20 Aanpassing van financieringsvoorwaarden

Aard aanpassing	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.260 / 43-299*	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Aanpassingen genoemd	38%	44%	35%	38%	48%
Rente	27%	29%	23%	26%	26%
w.v. vaste rente verhoogd	12%	12%	9%	11%	20%
w.v. vaste rente verlaagd	8%	7%	6%	7%	6%
w.v. var. rente verhoogd	12%	12%	10%	11%	16%
w.v. var. rente verlaagd	10%	11%	9%	10%	5%
Andere kosten	23%	16%	13%	17%	25%
w.v. verhoogd	20%	14%	10%	15%	22%
w.v. verlaagd	3%	2%	3%	2%	3%
Omvang krediet(lijn)	10%	14%	10%	11%	13%
w.v. vergroot	3%	7%	5%	5%	6%
w.v. verkleind	7%	7%	5%	6%	7%
Looptijd krediet	3%	3%	1%	2%	5%
w.v. verkort	2%	1%	0%	1%	2%
w.v. verlengd	1%	2%	1%	1%	3%
Eisen onderpand	4%	6%	3%	4%	9%
w.v. aangescherpt	3%	4%	2%	3%	8%
w.v. versoepeld	1%	2%	1%	1%	1%
Solvabiliteitseisen	2%	4%	4%	3%	6%
w.v. aangescherpt	2%	3%	3%	2%	5%
w.v. versoepeld		1%	1%	1%	1%
Andere voorwaarden	6%	7%	5%	6%	9%
w.v. aangescherpt	6%	6%	3%	5%	8%
w.v. versoepeld	0%	1%	2%	1%	1%

* Aantal bedrijven is afhankelijk van het aantal met een aanpassing.

Bron: Panteia, 2012

4.5 Aanpassing van eigen kredietvoorwaarden

Aanpassing debiteurenbeleid bij één op de acht bedrijven

In vergelijking met de meting van begin 2012 geven weer wat meer bedrijven aan dat zij hun debiteurenbeleid hebben aangepast, namelijk bijna één op de vijf. Aanscherping van de betalingstermijn en sneller manen van debiteuren worden het vaakst genoemd. Vooral kleine bedrijven zijn hun debiteuren sneller gaan manen. Zie Tabel 21.

Tabel 21 Aanpassing eigen debiteurenbeleid bedrijven (meer antwoorden mogelijk)

Wijziging	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.416	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Betalingstermijn aangescherpt	13%	13%	10%	12%	9%
Betalingstermijn versoepeld	2%	2%	2%	2%	1%
Debiteuren sneller gemaand	11%	9%	7%	9%	4%
Geen leverancierskrediet meer	2%	2%	1%	2%	2%
Geen wijziging	80%	82%	82%	81%	87%

Bron: Panteia, 2012

4.6 De belangrijkste punten op een rijtje

- De afhandeling van financieringsaanvragen kost vergeleken met de eerste meting van 2012 wat meer tijd.
- Bijna de helft van de aanvragers moet tenminste twee maanden wachten.
- Banken berekenen kleine bedrijven een hogere rente dan grote.
- Er is in één op de drie gevallen (extra) onderpand gevraagd. Dat is minder dan bij de eerste meting van 2012.
- Volgens bijna 40% van de bedrijven die vreemd vermogen hebben gezocht heeft de verstrekker zijn voorwaarden aangepast, meestal in hun nadeel.
- Ten opzichte van de eerste meting zijn er echter minder aanpassingen, en ook minder ten nadele van de debiteur.
- Zelf zijn meer bedrijven overgegaan tot eerder manen van hun debiteuren, en scherpen zij ook wat vaker hun betalingstermijn aan.

5 Verwachte financieringsbehoefte

In dit hoofdstuk komt de financieringsbehoefte aan bod die men voor 2012 verwacht, het doel waarvoor de financiering bestemd is, en een inschatting van de kans van slagen.

5.1 Financieringsbehoefte

Een kwart verwacht financieringsvraag; realisatie maar ten dele

Eén op de vier bedrijven verwacht de komende 12 maanden behoefte te hebben aan financiering. Dat is precies evenveel als bij de vorige meting. De realisatie loopt achter op de verwachting van de vorige meting (beging 2012): zoals gemeld in paragraaf 2.2 heeft 16% daadwerkelijk financiering gezocht in het afgelopen halfjaar. In hoeverre (investerings)plannen niet doorgaan of worden uitgesteld in afwachting van betere tijden is op grond hiervan echter niet te zeggen: de realisatie betreft het afgelopen *half* jaar.

Minder vraag naar vreemd vermogen bij grote bedrijven

De meeste verwachten vraag naar vreemd vermogen, één op de drie (daarnaast) naar eigen vermogen. Ten opzichte van begin 2012 is het aandeel bedrijven met financieringsbehoefte vrijwel ongewijzigd, maar er is wél een verschuiving naar bedrijfs grootte: Middelgrote bedrijven verwachten het vaakst behoefte te zullen hebben aan financiering met vreemd vermogen, gevolgd door kleine. Bij grote bedrijven is die behoefte er het minst: zie Tabel 22. Starters in het kleinbedrijf hebben een iets grotere behoefte aan financiering, maar het verschil met andere kleine bedrijven is vrij gering. Er is een zeer lichte verschuiving richting (vraag naar) *eigen* vermogen.

Tabel 22 Verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden

'Gewogen' percentages	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 1.363	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Verwacht behoefte aan:					
Eigen vermogen	4%	3%	4%	4%	3%
Vreemd vermogen	15%	21%	10%	14%	15%
Eigen én vreemd vermogen	6%	7%	6%	6%	7%
Geen financieringsbehoefte	75%	68%	81%	76%	76%

Bron: Panteia, 2012

5.2 Doel van te zoeken financiering

Werkkapitaal stijgt, investeringen en bedrijfsmiddelen dalen

De belangrijkste doelen van de te zoeken financiering zijn extra werkkapitaal en bedrijfsmiddelen, op enige afstand gevolgd door huisvesting. Ten opzichte van de eerste meting van 2012 noemen bedrijven die vraag naar financiering verwachten nóg vaker werkkapitaal als bestemming. Dat gaat ten koste van

investeringen en bedrijfsmiddelen. Het lijkt er derhalve op dat meer bedrijven pas op de plaats maken als het gaat om groei-investeringen. Een klein lichtpuntje is de wat toegenomen behoefte aan financiering voor innovatie. Voor zover bedrijven groei, overnames en investeringen noemen als bestemming voor de verwachte kapitaalbehoefte zijn dat vooral grote bedrijven. Bij kleine bedrijven ligt nog sterker dan bij grotere het accent op werkkapitaal. Middelgrote bedrijven noemen vaak bedrijfsmiddelen. Zie Tabel 23.

Tabel 23 Doel waarvoor financiering nodig is

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 370	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Start bedrijf	0%	0%	0%	0%	0%
Groei, overnames	7%	5%	23%	11%	15%
Herfinanciering	2%	5%	3%	3%	5%
Herstructurering balans	4%	4%	3%	4%	5%
Werkkapitaal	57%	44%	41%	51%	41%
Internationalisering	2%	1%	0%	1%	0%
Huisvesting	14%	19%	10%	14%	16%
Bedrijfsmiddelen	19%	32%	19%	22%	27%
Innovatie	9%	8%	7%	8%	6%
Overleven, schuld aflossen	0%	1%	2%	1%	2%
Anders	5%	4%	6%	5%	4%

Bron: Panteia, 2012

5.3 Bron van te zoeken financiering

Banken blijven nr. 1, maar andere bronnen worden belangrijker

Banken zijn met afstand de meest genoemde bron van de gezochte financiering. Andere bronnen van financiering worden echter wél belangrijker. Voor grotere bedrijven is dat met name interne financiering binnen concernverband, door moederbedrijf of holding, en verder ook eigenaren en aandeelhouders, c.q. de openbare kapitaalmarkt. Bij kleine bedrijven noemt men vaker familie en vrienden, leveranciers en andere bedrijven. Starters verschillen wat dit betreft nauwelijks van andere kleine bedrijven. Informal investors scoren bij hen weliswaar wat hoger, maar het aantal starters dat financiering denkt te zoeken bij informal investors is te gering voor conclusies.

Leasing en factoring, en privévermogen vaak genoemd

Bij 'andere' bronnen van financiering (Tabel 24, onderaan) springen er twee uit: enerzijds leasing en factoring, anderzijds privévermogen en eigen vermogen van bedrijf of partners. Daarnaast noemt men nog obligaties en speciale fondsen.

Tabel 24 Bron van de te zoeken financiering

Doel	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 278	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Bank(en)	68%	72%	71%	70%	74%
Familie en vrienden	9%	0%	0%	3%	2%
Leveranciers	10%	5%	3%	6%	5%
Informal investors	4%	2%	2%	2%	1%
Openbare kapitaalmarkt	1%	2%	5%	3%	0%
VC, PM of ROM	1%	3%	5%	3%	5%
Overheidsregelingen	0%	2%	0%	0%	1%
Andere bedrijven	5%	2%	1%	2%	5%
Eigenaren, aandeelhouders	1%	5%	15%	8%	6%
Moederbedrijf / holding	4%	7%	15%	9%	5%
Anders	5%	12%	0%	5%	6%

Bron: Panteia, 2012

5.4 Slaagkans bij verkrijgen van financiering

Drie op de tien verwacht niet (volledig) te slagen

Zo'n 30% van de bedrijven die in het komende jaar financiering denken te gaan zoeken, verwacht het gewenste bedrag niet of niet volledig aan te kunnen trekken. Ten opzichte van de eerste meting van 2012 zijn er met name meer die verwachten het gezochte bedrag niet volledig te kunnen krijgen. Bij startende kleine bedrijven is het vaak een kwestie van wel of niet krijgen, in plaats van gedeeltelijk.

Maar men gaat 't wél proberen

Van de bedrijven die de beoogde financiering niet of slechts gedeeltelijk denken te kunnen krijgen, gaan de meeste het wél proberen: 78%. Dat wijkt nauwelijks af van de vorige meting, begin 2012: toen was het 80%.

Tabel 25 Verwacht men het gezochte vermogen aan kunnen trekken?

<i>Sector / grootteklasse</i>	<i>Verwachting t.a.v. verkrijgen</i>			<i>Aantal bedrijven: 336</i>
	<i>volledig</i>	<i>gedeeltelijk</i>	<i>niet</i>	<i>Totaal</i>
Kleinbedrijf	52%	14%	34%	100%
Middenbedrijf	77%	14%	9%	100%
Grootbedrijf	88%	6%	6%	100%
Agrarische sector	57%	43%	0%	100%
Industrie	88%	7%	5%	100%
Bouw	48%	17%	34%	100%
Handel	58%	15%	26%	100%
Transport en opslag	90%	3%	6%	100%
Zakelijke diensten	81%	6%	13%	100%
Overige diensten	46%	15%	39%	100%
Totaal	71%	11%	18%	100%
Totaal eerste meting 2012	75%	8%	17%	100%

Bron: Panteia, 2012

5.5 Relatie slaagkans met gezochte bedrag

Voor kleinere bedragen is de slaagkans minder

Bij deels of niet gekregen financiering is het gezochte bedrag gemiddeld lager dan wanneer de gezochte financiering volledig is binnengehaald. Voor de verwachtingen ten aanzien van financiering in het komende jaar geldt juist dat men een groter te zoeken bedrag wat minder makkelijk volledig denkt binnen te halen. Zie verder Tabel 26.

Tabel 26 Toekenning en afwijzing, naar gezocht bedrag
(gemiddeld gezochte bedragen * €1.000)

<i>Financiering gekregen / verwacht of niet</i>	<i>Heeft financiering gezocht in de afgelopen 12 maanden</i>	<i>Aantal bedrijven: 95 / 45</i> <i>Zoekt financiering in de komende 12 maanden</i>
Volledig	2.840	1.775
Niet of deels	1.925	2.755

Bron: Panteia, 2012

5.6 Alternatieve bronnen van financiering?

Ziet men nog andere financieringsmogelijkheden voor zijn bedrijf dan via de bank, familie of vrienden, dan wel zakelijke relaties? Op die vraag komt maar beperkt een antwoord zoals Tabel 27 laat zien. Wie via bestaande kanalen in zijn kapitaalbehoefte kan voorzien heeft uiteraard ook geen reden om zich die vraag te stellen.

Factoring

Factoring houdt verkoop of verpanding in van de debiteurenportefeuille of een deel daarvan aan een zakelijke dienstverlener die vervolgens de inning van de schulden op zich neemt. Het wordt weinig genoemd, en voorzover dat het geval is, door grotere bedrijven. Ook leasen of huren zijn meer in trek bij grote bedrijven. Deze mogelijkheid wordt wél wat vaker genoemd dan factoring.

Crowd funding

Bij crowd funding interesseert men een groot aantal anonieme geldverschaffers in een project of onderneming, doorgaans via internet, die er dan een (meestal kleine) investering in kunnen doen in ruil voor een kans op toekomstige winst. Het gaat om kleinere bedragen; waarschijnlijk de reden dat kleinere bedrijven er iets vaker wat in zien dan grote.

Kredietunies

Kredietunies zijn coöperaties van ondernemers in een branche of regio die er geld inleggen dat weer uitgeleend wordt aan ondernemers binnen de coöperatie die willen investeren of uitbreiden en daar kapitaal voor zoeken. In Nederland zijn enkele kredietunies in oprichting, maar nog niet actief. Ook voor deze vorm geldt dat hij zich vooral leent voor financiering van kleinere bedrijven.

Tabel 27 Mogelijke alternatieven voor bank, familie of kennissen / relaties¹

<i>Alternatieve financieringsvorm</i>	<i>Grootteklasse</i>			<i>Aantal bedrijven: 783</i>
	<i>KB</i>	<i>MB</i>	<i>GB</i>	<i>Totaal</i>
Geen genoemd	77%	69%	52%	71%
Factoring	0%	1%	2%	1%
Leasen of huren	2%	3%	6%	3%
Crowd funding	2%	2%	0%	2%
Business angel of investeerder	3%	7%	10%	5%
Kredietunie of coöperatieve financiering	1%	1%	0%	1%
Versneld innen bij debiteuren	0%	1%	1%	1%
Later betalen van schuldeisers	1%	4%	1%	2%
Andere mogelijkheid	8%	9%	28%	11%

Bron: Panteia, 2012

¹ Deze vraag is alleen gesteld bij bedrijven die *geen* deel uitmaken van een moederbedrijf.

Vooral grote bedrijven hebben oog voor alternatieve financiering

Over het geheel genomen noemen vooral grote bedrijven alternatieven voor de meest gebruikelijke bronnen van financiering: bijna de helft, tegen minder dan een kwart in het kleinbedrijf. Dit is vermoedelijk vooral een verschil in kennis van financiële zaken. Zie ook de financieringsmonitor van februari 2012, paragraaf 2.6 'Minder kennis bij kleine bedrijven'.

Toelichting bij de tabel

Een 'andere mogelijkheid' (de laatste categorie van Tabel 27) heeft in de meeste gevallen betrekking op uitgifte van (extra) aandelen of obligaties, en verder op eigen geld van eigenaren en op subsidies en garanties van de overheid. Met name bij grote bedrijven noemt men aandelen en obligaties. Afgezien daarvan zijn er nog: (toe)leveranciers, klanten, medewerkers, voorfinanciering door opdrachtgevers, speciale fondsen, inkoopcombinatie, en goederen in consignatie zetten.

5.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- Een kwart van de bedrijven verwacht het komende jaar financiering nodig te hebben, evenveel als bij de eerste meting van 2012.
- De voorkeur voor vreemd dan wel eigen vermogen is vrijwel ongewijzigd.
- Er is een verschuiving naar werkkapitaal en bedrijfsmiddelen als financieringsdoel, ten koste van investeringen.
- Drie op de tien bedrijven verwachten het gezochte bedrag niet of niet volledig aan te kunnen trekken. Dit betreft met name *kleine* bedrijven.
- Ten opzichte van de eerdere meting verwacht men vaker het gezochte bedrag slechts *gedeeltelijk* aan te kunnen trekken.
- Vooral grote bedrijven hebben oog voor alternatieve financieringsvormen. Business angels / investeerders worden het meest genoemd
- Banken blijven de meest genoemde bron, maar zij verliezen wel enig terrein.

6 Solvabiliteit

Dit hoofdstuk behandelt het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen, en in hoeverre het zoeken naar financiering en het succes daarvan verband houdt met de hoogte van dit aandeel.

6.1 Klein en groot

Bij kleinere bedrijven meer spreiding qua solvabiliteit

Uit Tabel 28 is af te lezen dat de solvabiliteit van grotere ondernemingen wat hoger ligt dan die van kleine en middelgrote. Kleine bedrijven hebben met name vaker een solvabiliteit van minder dan 20%. De percentages wijken iets af van de op CBS-data gebaseerde gegevens die zijn gepresenteerd in de vorige financieringsmonitor¹: het grootbedrijf komt in dit onderzoek lager uit, het kleinbedrijf hoger².

Vergeleken met de monitor van begin 2012 ligt de solvabiliteit op hetzelfde niveau. Wel is die van grote bedrijven licht hoger: toen 40%, nu gemiddeld 41%.

Tabel 28 Solvabiliteit naar bedrijfsgrootte

'Gewogen' percentages	Grootteklasse			Aantal bedrijven: 990	
	KB	MB	GB	Totaal 2012-2	Totaal 2012-1
Gemiddeld	36%	37%	41%	40%	40%
Minder dan 20%	17%	13%	15%	15%	19%
20-30%	16%	20%	21%	18%	16%
30-40%	14%	19%	19%	16%	23%
40-50%	10%	16%	16%	14%	13%
50% en meer	43%	33%	29%	36%	30%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2012

¹ Zie financieringsmonitor 2012-1, hoofdstuk 2 'De financiële positie van bedrijven in 2010'. Vermoedelijk is de hoge solvabiliteit van kleine bedrijven in dit onderzoek het gevolg van een zekere mate van 'zelfselectie': zij werken eerder mee aan het onderzoek als zij er financieel gunstig voor staan.

² Het percentage van het kleinbedrijf ligt iets boven dat van hoofdstuk 2 omdat eenpersoonsbedrijven hier anders dan bij het CBS niet zijn meegenomen, en omdat 'gezonde' bedrijven wat makkelijker Ja zeggen tegen deelname aan het onderzoek. De solvabiliteit van eenpersoonsbedrijven is gemiddeld laag. De lage solvabiliteit van niet-rechtspersonen (zie hoofdstuk 1, Tabel 4) illustreert dit punt.

6.2 Invloed op financiering

Zoeken van financiering gaat samen met lagere solvabiliteit

De solvabiliteit van bedrijven die géén extra financiering hebben gezocht buiten de bestaande kredietruimte ligt op een hoger niveau dan die van financieringzoekers. Eerder bleek al dat grote bedrijven vaak geen aanvullende financiering hebben aangevraagd. Dat is een deel van de verklaring: zij hebben een hogere solvabiliteit dan kleine en middelgrote bedrijven.

Solvabiliteit speelt een rol bij weigeren van een lening

Bij bedrijven die hebben geprobeerd extra vreemd vermogen aan te trekken is er een duidelijk verband tussen solvabiliteit en het succes van die poging: bij degenen die de gezochte financiering niet of slechts gedeeltelijk hebben gekregen, is de solvabiliteit lager dan bij degenen die wél geslaagd zijn. De slaagkans van pogingen om extra *eigen* vermogen aan te trekken houdt géén verband met de solvabiliteit.

Verwachte slaagkans eveneens groter bij hogere solvabiliteit

De verwachting om de in het komende jaar nodige financiering binnen te halen houdt eveneens verband met de solvabiliteit van de aanvrager: zij die een positieve uitkomst verwachten, hebben een hogere solvabiliteit dan degenen die minder vertrouwen hebben in hun slaagkans. Zie Tabel 29.

Tabel 29 Slagen bij het aantrekken van financiering, en solvabiliteit

<i>'Gewogen' percentages</i>	<i>Solvabiliteit (EV/(EV+VV))</i>	<i>Aantal bedrijven</i>
In afgelopen jaar <u>geen</u> financiering gezocht	40%	1.411
In afgelopen jaar eigen vermogen gezocht	28%	108
w.v. volledig gekregen ¹	27%	
w.v. niet of deels gekregen	28%	
In afgelopen jaar vreemd vermogen gezocht	32%	298
w.v. volledig gekregen	31%	
w.v. niet of deels gekregen	25%	
Denkt komend jaar <u>geen</u> financiering nodig te hebben	41%	1.374
Denkt komend jaar financiering nodig te hebben	32%	392
w.v. verwacht te krijgen	35%	
w.v. verwacht niet of deels te krijgen	27%	

Bron: Panteia, 2012

6.3 De belangrijkste punten op een rijtje

- Vergeleken met de monitor van begin 2012 is de solvabiliteit van de bedrijven niet veranderd.

¹ Deze en volgende uitsplitsingen vergelijken de *solvabiliteit* van bedrijven tussen categorieën, zoals 'niet of deels gekregen' met 'volledig gekregen'.

- De solvabiliteit van bedrijven die financiering zoeken ligt lager dan die van bedrijven die géén financiering zoeken.
- De slaagkans van financieringsaanvragen hangt eveneens samen met de solvabiliteit, althans bij vreemd vermogen: bij bedrijven die niets krijgen, of maar een deel, is de solvabiliteit lager dan bij bedrijven die het gevraagde wél volledig krijgen.
- Een negatief resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening is de belangrijkste oorzaak van een afgenomen eigen vermogen¹.

¹ Zie ook paragraaf 3.4.

7 Financieringsbehoefte bedrijfsleven Nederland

Dit hoofdstuk behandelt het totale bedrag aan financiering dat Nederlandse bedrijven in het afgelopen jaar hebben gevraagd en gekregen, en het bedrag waaraan zij dit jaar behoefte hebben, op basis van de bedragen die deelnemers aan het onderzoek noemen. Tevens komen de gemiddeld per grootteklasse en per sector gevraagde bedragen aan de orde.

7.1 Totaalbedragen

Gezocht bedrag

De berekende financieringsbehoefte in het afgelopen jaar en de verwachte behoefte in het lopende jaar zijn weergegeven in tabel 30. Het gaat om respectievelijk €28,2 miljard (afgelopen half jaar) en €24,5 miljard (verwacht voor komend jaar). De daadwerkelijk *verkregen* bedragen zijn te vinden in tabel 31. Zie Bijlage II voor een toelichting op de toegepaste methode.

De huidige financieringsbehoefte komt grosso modo overeen met die van begin 2012. In de aandelen naar grootteklasse is betrekkelijk weinig veranderd. De vraag vanuit de industrie is toegenomen en die vanuit de handel afgenomen.

Tabel 30 Totaalbedragen financieringsbehoefte * miljoen euro

<i>'Gewogen' bedragen</i>	<i>Financieringsbehoefte afgelopen 6 maanden</i>	<i>Verwachte financieringsbehoefte komende 12 maanden</i>
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	4.050	4.200
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	8.700	8.400
Grootbedrijf (250 wp en meer)	15.450	11.900
Industrie en agrosector	11.600	10.600
Bouw	2.850	2.350
Handel	4.550	4.400
Transport en communicatie	2.500	2.500
Zakelijke diensten	3.500	2.400
Overige diensten incl. horeca	3.200	2.250
Totaal	28.250	24.500

Bron: Panteia, 2012

Ook de behoefte die men *verwacht* voor het komende jaar wijkt vrij weinig af van de meting in begin 2012. De financieringsbehoefte van het grootbedrijf neemt meer toe dan die van kleine en middelgrote bedrijven. Bij transport en communicatie en in de zakelijke dienstverlening is er forse groei, in de handel daarentegen een teruglopende financieringsbehoefte.

Verkregen bedrag

Tabel 31 bevestigt nog eens dat kleine bedrijven vaker een afwijzing van hun financieringsaanvraag krijgen dan middelgrote bedrijven, en die weer vaker dan grote bedrijven. De slaagkans van een financieringsaanvraag is geringer bij bedrijven in de dienstverlening (inclusief horeca), maar dat is ook een grootteklasse-effect: hier is veel kleinbedrijf.

Kleine bedrijven krijgen gemiddeld 74% van het bedrag dat zij zochten. Dat is een aanzienlijk groter deel dan dat van de slaagkans op alle aanvragen van kleine bedrijven¹. Dit is alleen te verklaren uit onderscheid *binnen* het kleinbedrijf tussen financieringspogingen voor kleine bedragen die vaker mislukken, en voor grotere bedragen die vaker slagen.

Tabel 31 Totaalbedragen *verkregen* en verwachte financiering * miljoen euro

'Gewogen' percentages Grootteklasse / Sector	Verkregen bedrag		Komende 12 maanden verwacht	
	Bedrag * € mln.	procent v. gevraagd	Bedrag * € mln.	procent v. gevraagd
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	4.500	(74%)	3.950	(87%)
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	8.950	(84%)	8.450	(94%)
Grootbedrijf (250 wp+)	12.700	(95%)	12.400	(98%)
Industrie en agrosector	11.300	(89%)	10.850	(96%)
Bouw	2.500	(90%)	2.300	(93%)
Handel	4.700	(95%)	4.500	(95%)
Transport en communicatie	2.700	(88%)	2.600	(98%)
Zakelijke diensten	2.550	(85%)	2.350	(92%)
Overige diensten incl. horeca	2.400	(80%)	2.200	(91%)
Totaal	26.150	(89%)	24.800	(95%)

Bron: Panteia, 2012

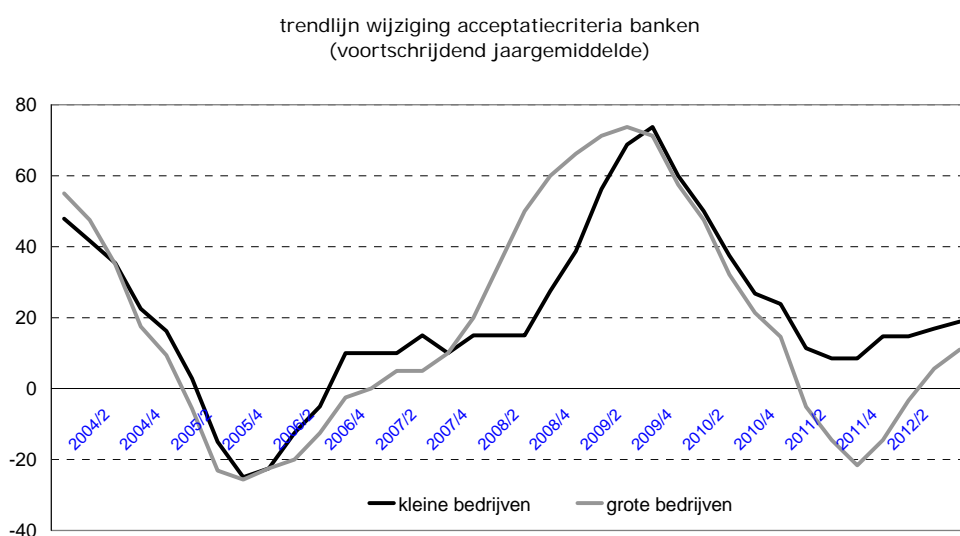
Acceptatiecriteria van banken voor kredieten MKB en grootbedrijf

Figuur 1 laat zien hoe de acceptatiecriteria van banken voor kredieten aan kleine en middelgrote, respectievelijk grote ondernemingen zich hebben ontwikkeld sinds 2003. Het gaat om gegevens die elk kwartaal door Nederlandse banken worden gerapporteerd aan DNB, namelijk het netto verschil tussen banken die strengere en banken die soepeler criteria zeggen te hanteren. Als ze in evenwicht zijn zit de grafiek op de nul-lijn. Als een meerderheid soepeler criteria hanteert zit de grafiek er boven; als een meerderheid strengere criteria hanteert zit de grafiek er onder.

De grafiek maakt goed zichtbaar dat de teugels voorafgaand aan de kredietcrisis zijn gevierd, en daarna flink aangetrokken. Dat geldt voor grote nog sterker dan voor kleine en middelgrote ondernemingen: voor grote bedrijven komt de lijn in 2011-2012 even onder nul. Sinds begin 2012 is het verschil wél kleiner geworden en komt de lijn voor beide boven nul. Dit alles met de kanttekening dat het gaat om de *eigen opgave* van bankiers.

¹ Zie Tabel 6.

Figuur 1 ontwikkeling kredietbeoordeling voor kleine en grote ondernemingen

Bron: DNB, Bank Lending Survey, kwartaalmetingen 2003-2012/3

7.2 Verkregen financieringsbedrag naar omvang bedrijf

Grote bedrijven zoeken kleinere financieringsbedragen

Zoals voor de hand ligt vragen en krijgen kleine ondernemingen kleinere bedragen dan grote. Grote bedrijven stellen hun verwachte financieringsbehoefte in het komende jaar wél naar beneden bij ten opzichte van hun vraag in het afgelopen jaar, anders dan kleine en middelgrote bedrijven. Zie tabel 32. Vergeleken met de vorige meting in 2011 zoeken middelgrote bedrijven nu wat minder grote bedragen.

Tabel 32 Per bedrijf verkregen bedragen financiering naar grootteklasse * 1.000 euro¹

'Gewogen' bedragen	Afgelopen 6 maanden gekregen	Komende 12 maanden verwacht
Kleinbedrijf (2 – 50 wp)	413	419
Middenbedrijf (50 – 250 wp)	1.658	2.301
Grootbedrijf (250 wp en meer)	13.237	10.220

Bron: Panteia, 2012

¹ Bij het berekenen van de totalen zijn 'uitbijters' geëlimineerd door de 5% hoogste en de 5% laagst genoemde bedragen niet mee te tellen. Er is bij het kleinbedrijf geen onderscheid gemaakt tussen rechtspersonen en niet-rechtspersonen, door een te gering aantal niet-rechtspersonen dat financiering heeft gezocht.

7.3 De belangrijkste punten op een rijtje

- De financieringsbehoefte in de voorgaande zes maanden was €19,3 miljard, het verkregen totaalbedrag €17,1 miljard.
- De verwachte behoefte voor de komende 12 maanden is €26,1 miljard, waarvan men €24,8 denkt binnen te halen.
- De verschillende tijdshorizon (6 maanden bij de huidige vs 12 bij de vorige meting) maakt een vergelijking lastig. Het aandeel van grootteklassen en sectoren lijkt echter betrekkelijk weinig veranderd.
- De voor het komend jaar voorziene behoefte groeit met ruim €2 miljard ten opzichte van dezelfde verwachting bij de eerste meting van 2012. Een (te) lage score van de zakelijke dienstverlening bij de vorige meting is de voornaamste oorzaak.

8 Snelle groeiers versus overige bedrijven

In de literatuur worden snelle groeiers vaak aangemerkt als bedrijven met een hoger risico, waardoor het verkrijgen van de benodigde financiering lastiger is. Aan snelle groeiers is een afzonderlijke analyse gewijd. Het gaat hierbij om bedrijven waar omzet of werkgelegenheid tenminste 60% hoger liggen dan in 2008. In dit onderzoek gaat het om 10% van de deelnemende bedrijven.

Snelle groeiers zoeken vaker externe financiering

Tabel 33 vergelijkt snelle groeiers op een aantal kenmerken met overige bedrijven. Zij maken meer gebruik van aanvullende externe financiering, maar hebben de bestaande kredietruimte iets minder vaak extra benut.

Eigen vermogen vaak deels gekregen, vreemd vermogen vaak niet

Snelle groeiers blijken het gezochte *eigen* vermogen vaker slechts ten dele te kunnen krijgen vergeleken met andere bedrijven. Voor *vreemd* vermogen worden zij vaker afgewezen. Vermoedelijk als reactie daarop kloppen zij behalve bij de eigen huisbank óók vaker aan bij andere banken.

Tabel 33 snelle groeiers vergeleken met overige bedrijven

<i>Kenmerk</i>	<i>Snelle groeiers</i>	<i>Overige bedrijven¹</i>	<i>Aantal bedrijven²</i>
Kredietruimte bij bank meer benut	20%	24%	1.229
Financiering gezocht buiten bestaande kredietruimte	25%	16%	1.108
Eigen én vreemd vermogen gezocht	27%	29%	265
Gezocht EV volledig gekregen	31%	55%	98
Gezocht EV deels gekregen	56%	26%	
Gezocht EV <i>niet</i> gekregen	13%	19%	
Gezocht VV volledig gekregen	45%	57%	209
Gezocht VV deels gekregen	17%	16%	
Gezocht VV <i>niet</i> gekregen	38%	27%	
Herkomst VV: huisbank	62%	58%	149
Herkomst VV: andere bank	31%	17%	
Solvabiliteit	36%	39%	1.416
EV gedaald in euro's	22%	33%	1.320
EV gedaald als percentage van de balans	24%	31%	1.264

Bron: Panteia, 2012.

¹ Dit zijn alle bedrijven waar omzet noch werkgelegenheid in de afgelopen drie jaar met 60% of meer is toegenomen.

² Het gaat hier om het totale aantal. Snelle groeiers zijn daarvan de eerder genoemde 10%.

Bij snelle groeiers is het EV minder vaak gedaald

De solvabiliteit, het aandeel eigen vermogen in het totaal vermogen, is bij snelle groeiers wat lager dan bij andere bedrijven. Dit is deels een bedrijfsgroottes-effect: 60% groei in drie jaar is voornamelijk weggelegd voor kleinere bedrijven. Die hebben een lagere solvabiliteit, zeker als ze ook nog eens geld nodig hebben voor hun groei.

9 Belangrijkste uitkomsten en verschillen met de eerste meting van 2012

9.1 Uitkomsten

De belangrijkste uitkomsten van de uitgevoerde enquête onder 1.416 bedrijven van de financieringsmonitor 2012 zijn:

De vraag

Van alle bedrijven heeft 16% in de afgelopen 6 maanden financiering gezocht, terwijl 24% verwacht dat de komende 12 maanden te gaan doen. Middelgrote ondernemingen zijn koploper: 21% heeft het afgelopen halfjaar financiering gezocht. Van de grote bedrijven is dit slechts 12%. Interne financiering speelt hier een grotere rol. Verder hebben nu meer bedrijven een rekening-courantkrediet.

De vier belangrijkste doelen van de gevraagde financiering zijn: werkkapitaal (49%), huisvesting (14%), investeringen (13%), en bedrijfsmiddelen (11%).

Bedrijven zoeken vaker *vreemd* vermogen. Zij wenden zich daarvoor ook tot andere kapitaalverschaffers dan banken, nog steeds verreweg de belangrijkste bron. Een mogelijke verklaring voor de verschuiving naar vreemd vermogen is, dat aan eigen vermogen lastig is te komen: veel zoekers naar eigen vermogen vinden dat.

De totale behoefte in bedragen

Het totaalbedrag aan vreemd vermogen en eigen vermogen dat het bedrijfsleven in de afgelopen 6 maanden heeft *gezocht* is ruim € 19 miljard. Daarvan is € 17 miljard ook daadwerkelijk verkregen. Voor het komende jaar is de behoefte € 26 miljard, en de verwachte realisatie € 25 miljard.

Het succes

In het kleinbedrijf is de gezochte financiering bij 52% geweigerd, bij middelgrote bedrijven is het afwijzingspercentage 28% en bij grote 4%. Middelgrote en grote bedrijven krijgen vaker slechts een deel van de financiering. Kleine bedrijven zijn per saldo aanzienlijk minder succesvol in het verkrijgen van financiering. Voor de voorziene kredietvraag in het komende jaar verwacht 17% een afwijzing, en 8% een gedeeltelijke toewijzing.

Rol solvabiliteit

De solvabiliteit van kleine bedrijven is in 2012 ongewijzigd gebleven. Bedrijven met een (te) lage solvabiliteit krijgen vaker een volledige of gedeeltelijke afwijzing van hun financieringsaanvraag.

Rol ontwikkeling eigen vermogen

De ontwikkeling van het eigen vermogen speelt een stevige rol bij afwijzing: waar het eigen vermogen is afgenomen is de kans op afwijzing van een kredietaanvraag aanzienlijk groter.

Krediet voor snelle groeiers

Snelle groeiers zoeken vaker externe financiering dan andere bedrijven, maar hun kredietaanvragen worden ook vaker afgewezen, zij het in de meeste gevallen *gedeeltelijk*. Zij gaan (daarom) vaker in zee met een andere dan de eigen huisbank.

9.2 Verschillen met de meting van begin 2012

- Het beroep van ondernemingen op de bestaande kredietruimte is ongewijzigd gebleven.
- Iets minder bedrijven hebben financiering gezocht: van 19% naar 16%. Het gaat nu wél om een terugblik van een half in plaats van een heel jaar.
- Er is een lichte verschuiving naar meer vreemd vermogen.
- Werkkapitaal is nu vaker het doel van de gezochte financiering, groei en investeringen minder vaak.
- Interne financiering en elders vallende beslissingen over financiering (moederbedrijf) is nu vaker reden dat men geen financiering zoekt.
- Voor vreemd vermogen doet men vaker een beroep op andere bronnen dan de eigen huisbank. Dit lijkt een antwoord op de grotere terughoudendheid bij de kredietverlening door banken.
- Het aandeel bedrijven dat de gezochte financiering niet heeft kunnen aantrekken groeit van 19% naar 32%. In het kleinbedrijf is dat de helft. Middelgrote en grote bedrijven hebben het gezochte financieringsbedrag vaker slechts gedeeltelijk kunnen aantrekken.
- De bekendheid met overheidsregelingen voor financiering is toegenomen.
- Wie kiest voor *eigen* vermogen doet dat meestal omdat hij er makkelijker aan kan komen. Verbetering van de solvabiliteit nu minder als motief genoemd.
- Het aandeel bedrijven waarvan het eigen vermogen is afgenomen groeit van 28% naar 33% (en is daarmee weer terug op het nivo van 2011).
- Ondernemingen die eigen vermogen hebben gezocht hebben dat veel vaker slechts *ten dele* kunnen aantrekken.
- De doorlooptijd van een financieringsaanvraag bij banken is per saldo iets langer geworden.
- Banken vragen minder vaak onderpand voor een nieuwe lening: dit aandeel daalt van 39% naar 33%.
- De voorwaarden voor externe financiering zijn minder vaak gewijzigd en wat vaker in het voordeel van bedrijven.
- Het aandeel bedrijven dat het komend jaar financiering denkt te zoeken blijft gelijk op 24%.
- De verwachtingen ten aanzien van de slaagkans van deze financiering zijn wat minder dan bij de eerste meting: men verwacht wat vaker het gezochte bedrag niet *volledig* te kunnen aantrekken.
- Ook de voor het lopende jaar te zoeken financiering heeft wat vaker werkkapitaal als bestemming, en minder vaak 'offensieve' bestemmingen zoals groei en overnames.
- De solvabiliteit van ondernemingen is ongewijzigd op gemiddeld 40%.

BIJLAGE I Vragenlijst

Vraag V04

Hoeveel werknemers telt uw organisatie in Nederland?

Vraag V01

Maakt de organisatie waar u werkt deel uit van een moederbedrijf?

Vraag V02

Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

Vraag V03

In welke bedrijfstak is uw bedrijf actief?

Vraag V05

Wat is ongeveer de jaaromzet van uw bedrijf in Nederland?

Vraag V05A2

Is de omzet of de werkgelegenheid bij uw bedrijf meer dan 60% hoger dan in 2008?

Vraag V06

Heeft u in de afgelopen 12 maanden uw kredietruimte bij de bank meer benut dan daarvoor? Hieronder verstaan we ook het rood staan op een rekening courant.

Vraag V07

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte?

Vraag V08

Heeft uw bedrijf in de afgelopen 12 maanden eigen vermogen gezocht, vreemd vermogen (dat wil zeggen, geleend geld), of beide? Achtergestelde leningen worden tot het eigen vermogen gerekend.

Vraag V09

Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?

Vraag EXTRA1

Vond u extern eigen vermogen makkelijk te vinden?

Vraag V10

Waarom heeft u geen extern eigen vermogen gezocht?

Vraag V11

Waarom heeft u geen financiering gezocht?

Vraag V12

Voor welk doel of welke doelen zocht u financiering?

Vraag V13

Hoe groot was het financieringsbedrag dat u zocht?

Vraag V14

Heeft u het extra eigen vermogen of de achtergestelde lening die u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V15

Waarom is volgens u het extra eigen vermogen niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V16

Heeft u het extra vreemde vermogen dat u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V17

Waarom is volgens u het extra vreemde vermogen [lening(en)] dat u zocht niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V18

Waar heeft u eigen vermogen of een achtergestelde lening aangetrokken?

Vraag V19

U noemde aandeelhouders. Gaat dat om:

- 1: converteerbare obligaties of achtergestelde leningen
- 2: aandelen of opties op aandelen
- 3: beide

Vraag V20

Waar heeft u vreemd vermogen aan kunnen trekken?

Vraag V21

Ik noem u enkele overheidsregelingen. Wilt u aangeven of u daar mee bekend bent?

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"de Seed-faciliteit Technostarters"

"Innovatiekrediet of Innovatiefonds MKB+"

"WBSO"

"RDA"

Vraag V22

Heeft uw bedrijf bij het verkrijgen van krediet gebruik gemaakt van:

"de BMKB-regeling (Borgstelling MKB Kredieten)"

"de Groeifaciliteit"

"de Garantie Ondernemingsfinanciering"

"een <%~andere%> overheidsgarantie?"

Vraag V22B

Heeft uw bedrijf in het laatste verslagjaar gebruik gemaakt van WBSO of RDA?

Vraag V23

Wilt u met een rapportcijfer van 1 tot 10 uw oordeel over het nut aangeven van de u bekende overheids-regelingen?

Vraag V24

Heeft uw bank een overheidsgarantieregeling aangeboden?

Vraag V25

Voor welk bruto leningbedrag heeft u gebruik gemaakt van de garantieregeling?

Vraag V26

Hoe lang duurde de behandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten?

Vraag V27

Hoeveel weken vindt u een aanvaardbare doorlooptijd?

Vraag V28

Welke percentage variabele en welk percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

Vraag V29

Moest u extra onderpand bieden voor het krediet? U heeft immers nieuwe financiering aangevraagd.

Vraag V30

Wat was dat onderpand?

Vraag V31

Hoeveel procent eigen vermogen staat er op uw balans?

Vraag V32A

Is het absolute bedrag eigen vermogen van uw bedrijf de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V32B

Is het eigen vermogen van uw bedrijf als percentage van de balans de afgelopen 12 maanden afgenomen?

Vraag V33

Waarom is uw eigen vermogen afgenomen?

Vraag V33A

Welke andere mogelijke bronnen van financiering dan lenen bij de bank, bij zakelijke relaties of bij vrienden en kennissen ziet u voor uw bedrijf?

Vraag V34

Verwacht u de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra eigen vermogen, aan vreemd vermogen, aan beide, of aan geen van beide?

Vraag V35

Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?

Vraag V36

Hoe groot verwacht u dat het financieringsbedrag zal zijn dat u gaat zoeken?

Vraag V38

Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

Vraag V39

Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen?

Vraag V40

Gaat u toch proberen financiering te verkrijgen?

Vraag V41A

Heeft uw bank in de afgelopen 12 maanden de kredietvoorwaarden aangepast?

Ik leg u een aantal mogelijke aanpassingen voor:

Rente.

Vraag V42A1

Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V42A2

Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V41B

Andere kosten zoals vergoedingen en provisies. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42B

Zijn deze verhoogd of verlaagd?

Vraag V41C

Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42C

Is dit vergroot of verkleind?

Vraag V41D

Beschikbare kredietlooptijd. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42D

Is die verkort of verlengd?

Vraag V41E

Eisen omtrent onderpand. Heeft uw bank deze de afgelopen 12 maanden aangepast?

Vraag V42E

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41F

Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit

Vraag V42F

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41G

Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures

Vraag V42G

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag EXTRA3

Welk rapportcijfer van 1 tot 10 geeft u voor uw eigen kennis van financiering en hoe die te verkrijgen?

Vraag V43

Heeft u de afgelopen 12 maanden uw eigen voorwaarden voor het verstrekken van krediet aan uw afnemers gewijzigd?

BIJLAGE II   Onderzoekverantwoording en kenmerken respondenten

Onderzoekverantwoording

Er zijn 3.440 adressen gebruikt voor het uiteindelijke resultaat van 1.416 geslaagde telefonische interviews, random getrokken uit het beschikbare adressenbestand (REACH). Van deze adressen waren 1.074 afkomstig van respondenten die bij de eerste meting hebben gezegd dat zij nogmaals benaderd mochten worden met vragen over financiering, hierna aan te duiden als de 'panelbedrijven'.

Tabel 34   Kenmerken van respondenten en weigeraars

<i>Kenmerk</i>	respondenten	weigeraars
Kleinbedrijf	50%	57%
Middenbedrijf	31%	32%
Grootbedrijf	19%	11%
Agrarische sector	7%	9%
Metalektro	11%	9%
Voedingsmiddelenindustrie	5%	3%
Overige industrie	15%	20%
Bouw	9%	11%
Autobranche	2%	1%
Groothandel	6%	6%
Detailhandel	4%	2%
Horeca	7%	7%
Transport	7%	4%
Informatie en communicatie	4%	4%
Spec. zakelijke diensten	16%	14%
Overige diensten	6%	7%
Starters: < 5 jaar gevestigd	33%	28%
Langer gevestigde bedrijven ¹	67%	72%

Bron: Panteia, 2012

Van de 3.440 benaderde bedrijven waren 856 om uiteenlopende redenen niet te bereiken: 25%. Nog eens 176 vielen buiten de gestelde criteria (5%), en 473 weigerden medewerking. Gerelateerd aan de som van deelnemers + weigeringen is dit een aandeel weigeringen van 25%. Dit is aanzienlijk minder dan de ruim 40% van de vorige meting. Deze daling komt volledig voor rekening van de panelbedrijven die voor de tweede keer hebben meegewerkt aan het onderzoek.

¹ Het gaat bij starters en langer gevestigde bedrijven uitsluitend om kleinbedrijf.

De verdeling naar sector, grootteklasse en 'leeftijd' van bedrijven die medewerking hebben verleend en bedrijven die hebben geweigerd geeft enige verschillen te zien. Het kleinbedrijf heeft vaker medewerking geweigerd, het grootbedrijf heeft juist vaker meegewerkt.

Sectoren met relatief veel weigeraars zijn in de eerste plaats de overige industrie (de industrie, afgezien van metalektro en voedingsmiddelenindustrie), en verder de agrarische sector en de bouw. Meer dan gemiddelde medewerking is er daarentegen van transportbedrijven, detailhandel, metalektro en voedingsmiddelenindustrie. Zie verder tabel 34.

De telefonische enquête onder ondernemers, en deels met financieel directeuren, CFO's en controllers, is gehouden in september 2012. Zie Bijlage I voor de vragen die zijn gesteld.

Kenmerken respondenten

Tabel 35 Kenmerken van de deelnemende bedrijven (ongewogen!)

Kenmerk	KB	MB	GB	Totaal
Maakt deel uit van moederbedrijf	23%	51%	70%	45%
Onderdeel van beursgenoteerde onderneming	1%	10%	36%	13%
<i>Aantal werknemers in Nederland</i>				
Minder dan 10				24%
10 tot 100				32%
100 tot 250				15%
250 tot 500				11%
500 tot 1.000				8%
1.000 tot 2.000				4%
2.000 en meer				5%
Groeibedrijf ¹	13%	9%	5%	10%
Starter ²				10%

Bron: Panteia, 2012

Weegprocedure voor representativiteit

De omzet is gevraagd in grootteklassen. Voor berekening van het omzettotaal is de ondergrens + 0,4 maal de afstand tot de bovengrens genomen. Dus een omzet in de klasse van €500.000 tot €1 miljoen is €500.000 + (0,4 x (€1 miljoen - €500.000)) = €700.000. Voor klassen 'minder dan bedrag Q' is 0,5 x Q genomen. Voor de klasse 'Q en meer' is 1,25 x Q genomen.

¹ Omzet of werkgelegenheid tenminste 60% hoger dan in 2008.

² Minder dan 5 jaar gevestigd (alleen kleinbedrijf tot 50 werkzame personen; 10% van totaal, 33% van deze grootteklasse).

De enquête-uitkomsten zijn deels herwogen op basis van het aantal bedrijven per sector en grootteklasse. Aangezien deze weegfactoren met name grote bedrijven (250 werkzame personen en meer) als het ware 'wegdrukken' bij antwoorden op een groot aantal vragen worden veel van de gepresenteerde cijfers gerapporteerd op basis van de werkelijke aantallen in de enquête. Als weging is toegepast, wordt dit vermeld.

Vaststellen financieringsvraag

Om totaalbedragen voor gezochte financiering te berekenen, is per sector en grootteklasse het gemiddelde bedrag van de gezochte en te zoeken financiering vastgesteld (bedragen berekend volgens de in de eerste alinea van de vorige paragraaf beschreven methode). Vervolgens is gecorrigeerd voor de 'scheve verdeling' binnen grootteklassen, met name bij het grootbedrijf. Doordat de omzet per sector en grootteklasse is gehanteerd als weegfactor kunnen bedrijven met een grote financieringsbehoefte die toevallig in de steekproef zitten een onevenredig groot gewicht in de schaal leggen. De laatste stap is vermenigvuldiging van het gemiddelde bedrag met de slaagkans (bron: enquête) en met het totaal aantal Nederlandse bedrijven in diezelfde sectoren en grootteklassen (bron: CBS).

Bij bedrijven met 100 en meer werknemers die geen antwoord hebben gegeven op de vraag naar hun financieringsbehoefte in de komende 12 maanden is aangenomen dat hun financieringsbehoefte gelijk is aan die in de afgelopen 12 maanden. Ook zijn enkele kennelijke invoerfouten gecorrigeerd, evenals 'onwaarschijnlijk hoge' financieringsbedragen: hierbij is per sector en grootteklasse de ratio berekend van het gezochte bedrag en het aantal werknemers, vervolgens de mediaan bepaald, en het financieringsbedrag gemaximeerd op 5 maal die mediaan.

Om het daadwerkelijk *verkregen* bedrag te berekenen is aangenomen dat het aandeel van degenen die aangeven het gevraagde bedrag 'gedeeltelijk' te hebben ontvangen 50% is van het bedrag dat zij zochten.